

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СИСТЕМ

УДК 332.142:633.1:631.15

О. А. Шатило*

І. Ю. Шатило**

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ТА РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА РЕГІОНУ

У статті актуалізується проблема моніторингу зерновиробництва. Визначено основні проблеми моніторингу стану ситуації у зерновій галузі. Розглянуто підходи до удосконалення регулювання зерновиробництва на регіональному рівні. Виявлено та обґрунтовано необхідність проведення наскрізного опитування зерновиробників області для уточнення поточної ситуації на ринку зерна. Запропоновано підходи до оцінки ефективності виробників зернових культур на рівні регіону. Здійснено класифікацію зерновиробників регіону.

Ключові слова: моніторинг ринку зерна, зерновиробництво, зерновиробник, державне регулювання, інтеграційні процеси.

В статье актуализируется проблема мониторинга зернопроизводства. Определены основные проблемы мониторинга состояния ситуации в зерновой отрасли. Рассмотрены подходы к совершенствованию регулирования зернопроизводства на региональном уровне. Выявлена и обоснована необходимость проведения сквозного опроса зернопроизводителей области для уточнения текущей ситуации на рынке зерна. Предложены подходы к оценке эффективности производителей зерновых культур на уровне региона. Осуществлена классификация зернопроизводителей региона.

Ключевые слова: мониторинг рынка зерна, зернопроизводство, зернопроизводитель, государственное регулирование, интеграционные процессы.

The problem of grain production monitoring is actualized in the article. The main problems of the situation monitoring in the grain production is determined. The approaches to improving the regulation of grain production at regional level are considered. The necessity of a through survey of grain producers in the area in order to clarify the current situation in the grain market are discovered and proved. The approaches to evaluating the effectiveness of cereals producers at the regional level are proposed. The classification of grain producers of the region is made.

Keywords: monitoring of the grain market, grain production, grain producers, public regulation, integration processes.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку зерновиробництва в Україні характеризується зростаючою роллю концентрації та монополізації виробництва на основі інтеграційних зв'язків. Вертикально інтегровані структури порівняно з іншими підприємствами наділені рядом переваг — інвестиційною привабливістю, здатністю використовувати сучасні агротехнології та диверсифіковані стратегії виробництва. Водночас функціонування невеликих відокремлених господарств піддається утисненню з боку великотоварних підприємств. В таких умовах особливо актуальним стає питання пошуку збалансованого розвитку всіх структур господарювання на ринку зерна як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання розвитку інтеграційних процесів знаходилося у фокусі уваги багатьох вітчизняних дослідників, серед яких: В. І. Бойко [1], А. І. Брезвін [2], М. Ю. Коденська [3], М. Й. Малік [4], В. Я. Мельсель-Веселяк [5], О. О. Молдован [6], Ю. О. Нестерчук, О. Г. Шпикуляк та ін. Водночас відсутність у вчених єдиної концепції до розвитку інтеграційних формувань на зерновому ринку, а також наявність багатьох протиріч у цьому питанні актуалізує проведення даного дослідження.

Метою даної статті є узагальнення підходів до удосконалення системи моніторингу та регулювання функціонування підприємств різних організаційно-правових форм на регіональному ринку зерна.

* Шатило О. А. — канд. держ. упр., доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування.

** Шатило І. Ю. — асистент кафедри менеджменту організацій і адміністрування.

Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною передумовою збалансованої оцінки ефективності інтеграційних процесів на ринку зерна регіону є необхідність узагальнення актуальної ринкової ситуації у розрізі підходів до формування та стійкості контрактації каналів збуту продукції, оскільки діюча загальнодержавна система статистичного спостереження таких даних не забезпечує. Такий висновок впливає з аналізу двох базових форм звітності сільськогосподарських підприємств — «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» (форма № 50-сг) та «Реалізація сільськогосподарської продукції» (форма № 21-заг), в яких відсутні пункти, що передбачали б розкриття інформації щодо законтракованих обсягів реалізації продукції в майбутніх періодах.

Окрім того, неможливо визначити фактичну кількість відносно самостійних зерновиробників, квазісамостійних (тих, що мають довгострокові контракти з іншими зерно виробниками на постачання насіннєвого матеріалу, здійснення комплексу весняно-польових робіт та/або реалізації продукції) та структурних підрозділів загальнодержавних або ж транснаціональних зерновиробничих компаній в Житомирській області. Однак, складність полягає в тому, що такої класифікації, як «самостійний зерновиробник» або «квазісамостійний зерновиробник» чинним законодавством не передбачено, відтак немає підстав розглядати питання щодо включення їх до форм звітності сільськогосподарських підприємств.

Під категорією «самостійний зерновиробник» мається на увазі сільськогосподарське підприємство, що функціонує в межах регіону, або фізична особа, яка займається вирощуванням, збиранням та реалізацією товарного зерна без стійкого контракування з іншими організаціями та надання ними послуг щодо здійснення усіх трьох зазначених процесів, або двох з них, одним з яких обов'язково має бути реалізація зерна, або лише одного — реалізації зерна.

Під стійким контракуванням мається на увазі наявність договорів стосовно збуту продукції, або збирання і збуту, або вирощування, збирання і збуту, тривалістю один або кілька років, умови яких є суттєво незмінними протягом принаймні двох маркетингових років з обсягом реалізованої згідно таких договорів товарної продукції не менше 90 %.

Під поняттям «квазісамостійний зерновиробник» розуміється юридично самостійне сільськогосподарське підприємство, що функціонує в межах регіону або фізична особа, яка займається вирощуванням, збиранням і реалізацією товарного зерна, що, або лише реалізується, або збирається і реалізується, або вирощується, збирається

і реалізується іншим організаціям на основі їх авчасного стійкого контракування.

Поряд з тим, чинним законодавством передбачено функціонування безбалансових філій та інших структурних підрозділів, які з огляду на те, що не підлягають реєстрації в єдиному державному реєстрі підприємств, організацій, установ України, не повинні подавати відповідної статистичної звітності за місцем їх фактичного знаходження, а результати їх діяльної узагальнюються в звітності материнських компаній за місцем їх реєстрації. Звідси випливає, що органи регіональної влади не мають достовірної інформації стосовно реального стану структури підприємств-зерновиробників області, каналів реалізації ними виробленої продукції, а відповідно — й актуальних потреб в підтримці з боку регіональної влади. Відтак, доречним є здійснення загальнообласного опитування (візьмемо за приклад Житомирську область) зерновиробників регіону щодо нинішньої структури зернового ринку області.

Суб'єкти проведення опитування: 1) замовник: Житомирська обласна рада; 2) головний виконавець: Житомирська обласна державна адміністрація; 3) виконавці: Департамент агропромислового розвитку Житомирської області; районні державні адміністрації, районні управління агропромислового розвитку. Об'єкти опитування: 1) сільськогосподарські підприємства, що займаються вирощуванням зернових культур; 2) сільські ради.

Структура опитувального листа (для підприємств):

— I блок: інформація щодо мети опитування, роз'яснення застосовуваних термінів, зобов'язання суб'єкта проведення опитування зберігати конфіденційність наданої інформації та за жодних обставин не розголошувати отримані відомості в неопрацьованому вигляді, який би надавав можливість ідентифікації підприємства за будь-якою з ознак;

— II блок: відомості, що забезпечують ідентифікацію товаровиробника (назва і юридична адреса, код ЄДРПОУ, місце (-ця) фактичного розміщення оброблюваних сільськогосподарських угідь в природі, актуальний перелік контактних даних);

— III блок: відомості щодо каналів і термінів збуту продукції (які частки продукції реалізуються зернопродуктовим корпораціям (окремо державній та приватним), фізичним особам-оптовикам (партії від 4-х тон, що обумовлено вантажопідйомністю автомобіля ЗІЛ-130 — одного з найпоширеніших і найменш вантажопідйомних автомобілів, використовуваних в аграрному виробництві, зокрема в якості зерновозів), на хлібоприймальні потужності з вказуванням їх адре-

си; яка частка продукції реалізується завчасно: на початок маркетингового року, за рік до початку маркетингового року, за два роки; за три і більше роки; яка частка реалізується у період збиральної кампанії; яка частка реалізується у шестимісячний термін після закінчення збиральної кампанії; — через рік і більше).

В зв'язку з тим, що таке опитування носить добровільний для аграріїв характер, так звані «білі плями» (підприємства, що з тих чи інших підприємств не надають інформації в процесі опитування) мають бути заповнені сільськими радами, яким буде запропоновано сформулювати перелік господарств, що фактично здійснюють активність в межах сільської громади, а також орієнтовну кількість оброблюваних ними земель (задекларовані угіддя та орендовані пайові наділи).

В свою чергу, фахівцями районних управлінь та департаменту агропромислового розвитку Житомирської області мають бути сформовані уточнені дані (з урахуванням інформації сільських рад та вибіркового ознайомленням стану справ на місцях), з урахуванням яких формуватимуться програми розвитку сільського господарства області у царині підтримки зерновиробників та плануватиметься обсяг фінансових ресурсів, фактично необхідний для підтримки вказаної сфери. Окрім того, при складенні таких програм, важливо застосовувати принцип комплексності, що полягає

в об'єднанні завдань підтримки виробників зерна з іншими актуальними завданнями державного будівництва, в тому числі й регіональному рівні — стимулюванням малого підприємства, розвитку транспортної інфраструктури, забезпечення зайнятості населення, планування державного замовлення на підготовку фахівців тощо.

Розглядаючи підходи до удосконалення державного моніторингу ринку зерна області необхідно враховувати особливості виробництва та маркетингу продукції різними групами товаровиробників, виділеними в процесі дослідження — самостійними зерновиробниками, квазісамостійними та безбалансовими структурними підрозділами великих зернопродуктових корпорацій.

Вказані особливості полягають в наступному: ефективність виробництва продукції великими зернопродуктовими корпораціями є суттєво вищою, аніж невеликими зерновиробниками, що обумовлюється різним рівнем фінансово-економічних та технологічних можливостей; коефіцієнт співвідношення рівня зайнятих до кількості виробленої продукції у невеликих зерновиробників є вищим, ніж у зернопродуктових корпорацій, а відповідно — і їх самостійних або безбалансових структурних підрозділів, що діють на території області.

Зазначені особливості мають визначати різні підходи до оцінки ефективності функціонування окреслених суб'єктів ринку зерна області (рис. 1).

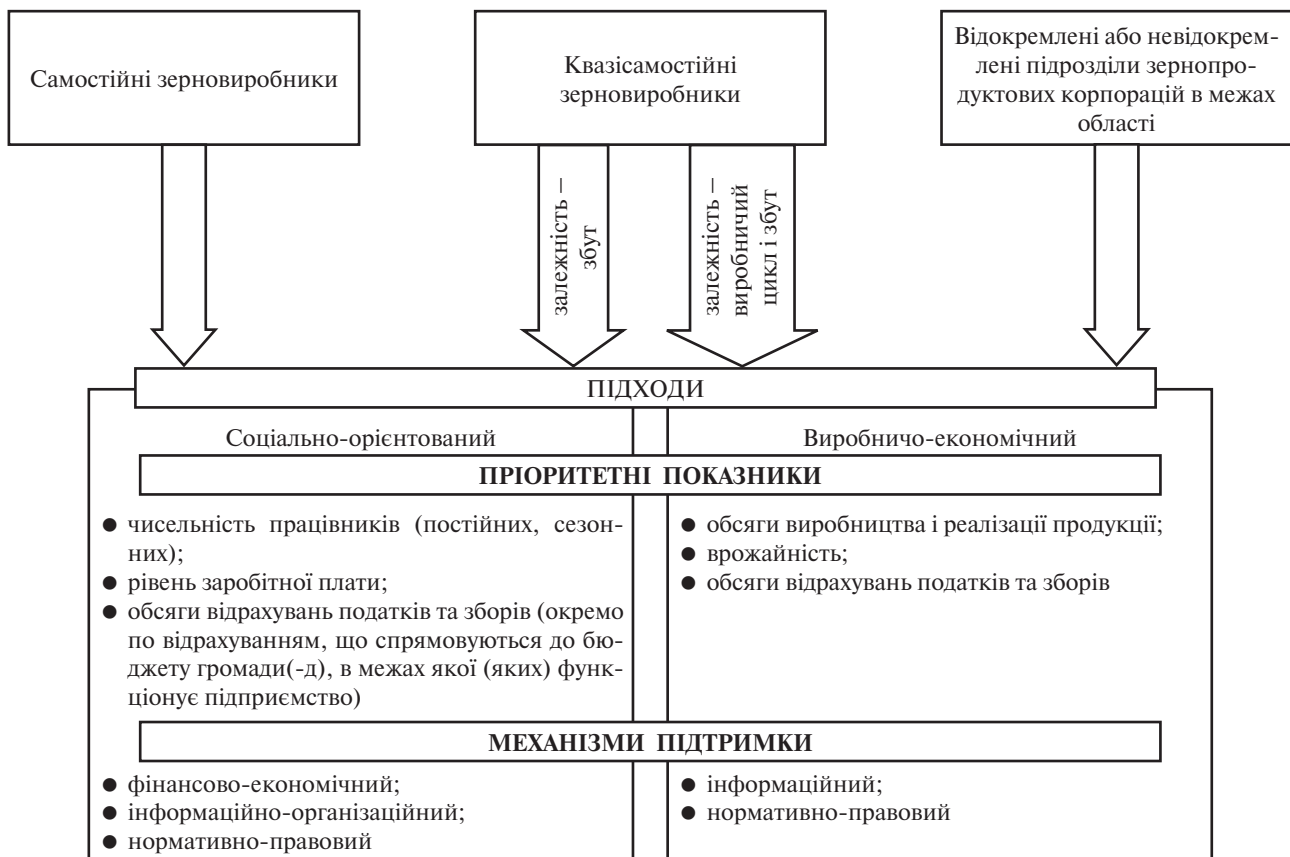

Рис. 1. Підходи до оцінки ефективності зерновиробників на регіональному рівні

Так, до невеликих самостійних зерновиробників доцільно застосовувати соціальноорієнтований підхід, а відносно зернопродуктових корпорацій та їх регіональних підрозділів, а також квазісамостійних зерновиробників (за умови здійснення виробничого циклу в таких господарствах залученими потужностями зернопродуктових корпорацій) — виробничо-економічний підхід. Необхідно зауважити, що пропонувані підходи, разом з наведеними примірними показниками не покликані підмінити або зруйнувати чинну систему статистичного спостереження, а спрямовані на визначення базових критеріїв оцінки ефективності зерновиробників області, що застосовуватимуться для визначення напрямів та конкретних потреб стосовно надання ним підтримки. Окрім того, доречним є розподіл допустимих для застосування механізмів підтримки в залежності від його належності до тієї чи іншої умовної групи, виділених в процесі дослідження.

Висновки. Отож, узагальнюючи викладене, відзначимо, що основними напрямками удосконалення сучасної системи оцінки ефективності інтеграційних процесів на ринку зерна регіону має стати здійснення умовного розмежування зерновиробників регіону на групи, в залежності від їх розміру, механізму реалізації продукції та місцезнаходження юридичної особи та подальшого виокремлення пріоритетних показників оцінки їх діяльності, залежно від групи підприємства, на основі чого можна буде формувати реалістич-

ні програмні документи розвитку регіонального зернового ринку.

Література

1. Ринкові трансформації і пріоритети регіонального розвитку виробництва аграрної продукції : монографія / В. І. Бойко, В. М. Скупий, О. А. Козак, О. Ю. Грищенко та ін. — К. : ННЦ ІАЕ НААН, 2011. — 263 с.
2. Брезвін А. І. Основні методологічні положення розробки моделей інтегрованих продуктових підкомплексів / А. І. Брезвін // Економіка АПК. — 2001. — № 5. — С. 11–15.
3. Коденська М. Ю. Інвестиційна складова аграрно-промислової інтеграції / М. Ю. Коденська, Ю. О. Нестерчук // Економіка АПК. — 2011. — № 3. — С. 45–51.
4. Малік М. Й. Інститути та інституції у розвитку аграрної сфери економіки / М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк // Економіка АПК. — 2011. — № 7. — С. 169–176.
5. Месель-Веселяк В. Я. Розвиток та ефективність організаційно-правових форм господарювання у сільському господарстві України / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2004. — № 11. — С. 18–24.
6. Молдован О. О. Вертикальна інтеграція як напрям підвищення конкурентоспроможності підприємств чорної металургії України // Стратегічні пріоритети. — 2009 р. — № 2 (11). — С. 145–151.

Поступила до редакції 03.12.14

© О. А. Шатило, І. Ю. Шатило, 2014

УДК 330.3: 338.012: 338.054.23: 338.58: 338.14

М. І. Бублик*

ПОКАЗНИКИ ТЕХНОГЕННОЇ ЗБИТКОЄМНОСТІ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

У статті досліджуються види економічної діяльності за показниками економічного оцінювання техногенних збитків у національному господарстві. Запропоновано метод розрахунку ключових показників техногенної збиткоємності (прямої та непрямої). Визначено структуру випуску товарів і послуг за показниками прямої техногенної збиткоємності для кожного виду економічної діяльності.

Ключові слова: національне господарство, економічне оцінювання, техногенні збитки, техногенна збиткоємність, вид економічної діяльності.

В статье исследуются виды экономической деятельности по показателям экономической оценки техногенного ущерба в национальном хозяйстве. Предложен метод расчета ключевых показателей техногенной ущербоемкости (прямой и косвенной). Определена структура выпуска товаров и услуг по показателям прямой техногенной ущербоемкости для каждого вида экономической деятельности.

* Бублик М. І. — канд. фіз.-мат. наук, доцент, докторант Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів.